

עֲשִׂים עַל לֹחַ זֶה וְעֲשִׂים עַל לֹחַ זֶה – שעל כל לוח נכתבו עשרת הדברות, ובנוסף, הם נכתבו משני הצדדים, כדי שיוכלו לקרואם כסדרם מכל צד (בית אלוקים שם, לשיטתו לעיל בסמוך). ויש שפירש, שעשרת הדברות שבפרשת יתרו היו כתובים על לוח זה משני צדדיו, ועשרת הדברות שבפרשת ואתחנן היו כתובים על לוח זה משני צדדיו (חתם סופר השלם, לשיטתו שם).

אַרְבָּעִים עַל לֹחַ זֶה וְאַרְבָּעִים עַל לֹחַ זֶה – שמוסיף על הדעה הקודמת עשרים פעמים, משום שלדעתו היו כתובים הדברות על כל ארבעת הצדדים של הלוח (בית אלוקים שם), או משום שלדעתו מונים בכל צד גם את הכתיבה הניתנת לקריאה מן העבר השני (חתם סופר השלם).

בֵּין כָּל דְּבוּר וְדְבוּר דִּקְדּוּקָהּ וְאוֹתִיּוֹתֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה, שבעשרת הדברות נכללה כל התורה (תקלין חדתי). שתר"ג מצוות התורה כלולים בעשרת הדברות, כפי שפירש רבינו סעדיה גאון בפיוט שכתב (רש"י שמות כד, יב) (ומשום כך, הנשבע ב'עשרת הדברות' דינו כנשבע בספר תורה (ראה תשובות הגאונים שערי תשובה קמא)). ונכתבה שם כל התורה שבעל-פה, וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, והיה זה בדרך נס. וכל זה בלוחות הראשונות, ולכן אילו לא נשתברו לא היתה התורה משתכחת מישראל, שהכל היה בכתב, אבל בלוחות השניות לא נכתבו אלא עשרת הדברות, ושאר התורה ניתנה בעל פה, ובכך נתעלו ישראל מעלה גדולה, שהתורה שבעל פה חרותה על לוח לבו של כל אחד מישראל לפי מדרגתו ויגיעתו, וגופו קדוש בקדושת שתורה, בבחינת קלף של ספר תורה [ואילו בתחילה לא היתה קדושה לגופם של ישראל אלא כעין קדושת ארון שמונח בו ספר תורה], ועוד, שנשתחדש בכך צער ויגיעה ללומדים, ושכרם כפול ומכופל (ש"ת בית הלוי דרוש יח).

בֵּין גֵּל גָּדוֹל לְגֵל גָּדוֹל גְּלִים קְטַנִּים וְכוּ', שעשרת הדברות נקראים 'גל גדול' לפי שהם כוללים את כל התורה, ואילו דקדוקי תורה נקראים 'גלים קטנים' (תקלין חדתי). ויש שפירש, שעשרת הדברות נכתבו בכתב גדול, וביניהם נכתבו דקדוקי תורה בכתב קטן (רדב"ז ג, תקמט).

כְּמִין גְּלוּסְקִיָּא עָשׂוּ לוֹ מִבְּחוּץ וְהָיָה סֵפֶר תּוֹרָה נִתָּן בְּתוֹכוֹ – שלדעת רבי יהודה [שלא היה מקום בתוך הארון לספר תורה, כפי שסובר רבי מאיר] ספר התורה היה מונח על מדף מבחוץ (תקלין חדתי), ובגמ' ב"ב (יד, א-ב) מבואר, שלאחר שהפלשתים שלחו ארגז כדורון לאלוקי ישראל (ראה שמואל א, נ, ולעיל ע"א), הניחו את הארגז סמוך לארון, ועליו הניחו את ספר התורה. ועוד מבואר בגמ' שם, שלדעת רבי מאיר מה שנאמר שהיה מונח 'מצד הארון', בא ללמד שלא היה מונח בין הלוחות אלא לצידם [אולם בתוך הארון].

אֵשׁ לִכְנֶה תְּרוּתָהּ בָּאֵשׁ שְׁחוּרָה – אותיות שחורות על גבי לבן (קרבן העדה בפ' שני; רש"י פסחים נז, א), ומשום כך יש להקפיד שיריעות הספר תורה יהיו בצבע לבן, דוגמת התורה הכתובה לפניו יתברך, ויתכן שהדבר מעכב, כשם שעמכב שהדיו יהיה בצבע שחור (גינת ורדים א"ח ב, כט. אך ראה בברכי יוסף י"ד רעא, ה שפקפק בדרביו, והביאם בלשכת הסופר ב, יד).

מִשְׁנָה. כִּנְגֵד שְׁלֹשָׁה עָשָׂר שָׁעִים, כדי להודות על נוי הבנין (תוס' י"ט בשם רבינו שמעיה), שבתולת שסביב השערים היו עושים קישוטים לנוי (תפארת ישראל יכ"ן).

וּסְפָחִים לְשִׁילּוֹט מְקוֹם שֶׁסֵּפֶר תּוֹרָה מּוֹנָח – שהיה רווח טפח מכאן ומכאן, כדי שיוכלו להכניס בנקל את שתי ידיו ולהוציא את ספר התורה (ראה גמ' ב"ב יד, א ותורת חיים שם) לקריאת 'פרשת המלך' בהקהל, ולקריאת הכהן גדול ביום הכיפורים (רש"י שם ד"ה עזרה). ויש סוברים, שלא היו קוראים בו, שאין נכנסים לקודש הקדשים, ואף ביום הכיפורים לא מצינו שהכהן גדול היה קורא בו, אלא שהיו מוציאים אותו מעת לעת כדי שלא יתעפש [וכמו כן, בשנים שהיה הארון בנוב וגבעון, שלא בקודש הקדשים, היו יכולים להוציאו מהארון ולעין בן] (תוס' שם ד"ה שלא).

והטעם שהניחו את ספר התורה ברווח שבאורך הארון ולא ברווח שברוחב הארון [שהרי לדעת רבי מאיר היה רווח שלשה טפחים בין באורכו ובין ברוחבו], כדי שיהא מזומן לקריאה בדרך הקריאה הרגילה, נוכח פני הכהן הגדול [מימין לשמאל ומלמעלה למטה] (ראה מהרש"א ב"ב יד, א, וראה לעיל ע"א בביאורנו ד"ה ותן), או משום שיש להניח את ספר התורה במקום שנחשב 'צדי הארון', כמו שנאמר (דברים לא, כו) 'ושמתם אותו מצד ארון' (תורת חיים שם).

אַצְבָּע לְכוֹתֵל מִכָּאן וְאַצְבָּע לְכוֹתֵל מִכָּאן, שכלולי עלמא סתם כותל של כלי עץ רוחבו אצבע, אלא שלדעת רבי יהודה עשה בצלאל רק ארון אחד של עץ שכותלו אצבע, וארון זה היה מצופה זהב מבית ומחוץ בצפי דק מאוד שאינו עולה לחשבון, ואילו לדעת רבי מאיר, הסובר שכותל הארון היה ברוחב שתי אצבעות [כמבואר בגמ' לעיל], עשה בצלאל שלשה ארונות זה בתוך זה [ראה בגמ' הלן מחלוקת בענין זה], אחד של עץ, שרוחבו אצבע, ושני ארונות של זהב מבית ומחוץ, שכל אחד מהם בעובי חצי אצבע, כך שעובי כולם יחד היה שתי אצבעות (חתם סופר ב"ב יד, א).

חֲצִי טֶפֶח מִכָּאן וְחֲצִי טֶפֶח מִכָּאן לְשִׁילּוֹט, ובגמ' ב"ב יד, א, ע"פ רש"י (שם) מבואר, שלדעת רבי יהודה הניחו בטפח הנותר שני עמודי כסף משני צדי הלוחות, כעין עמודי ספר תורה, כמו שנאמר (שיי השירים ג, ט) 'עמודיו עשה כסף'. ויש שפירש, שעמודים אלו הם סימן שתהא עמידה לישראל, והם כעין כפרה, ולכן לא עשאוה משל זהב, כדי שלא להזכיר את חטא העגל, שבדבר של כפרה 'אין קטגור נעשה סניגור' [אולם הארון עצמו היה עשוי מזהב, לפי שאינו עשוי לכפרה] (תוס' שם ד"ה שבהן).

חֲמִשָּׁה עַל לֹחַ זֶה וְחֲמִשָּׁה עַל לֹחַ זֶה, וכיון ששתי הלוחות היו בגודל שווה, חמשת הדברות הראשונים שנכתבו באריכות, נכתבו על הלוח הראשון בכתב קטן, ואילו חמשת הדברות האחרונים שנכתבו בקצרה, נכתבו על הלוח השני בכתב גדול וניכר לעיניים [כדי שיהיו נראים ונקראים יותר, לפי שהם עוסקים בעניינים ש'בין אדם לחבירו' שיצר לב רע בהם מנעוריו] (בית אלוקים [למב"ט] שער היסודות יב).

עֲשֶׂה עַל לֹחַ זֶה וְעֲשֶׂה עַל לֹחַ זֶה – שהכתב שעל הלוחות היה חקוק מעבר לעבר (ראה שבת קד, א), אך מהעבר השני היו האותיות והכתב הפוכים, ולכן כתבו פעמיים את הדברות על כל לוח, פעם אחת בכל עבר, בצורה שבה אפשר לקרוא את האותיות כסדרן מכל צד בנפרד [ובין אות לאות היתה נראית החקיקה של האות מצדה השני] (בית אלוקים שם). ויש שפירש, שעשרת הדברות שבפרשת יתרו היו כתובים על לוח זה, ועשרת הדברות שבפרשת ואתחנן היו כתובים על לוח זה [שיש ביניהם כמה חילוקי לשון] (חתם סופר השלם, וראה אבן עזרא הארון שמות כ, א, והקצר שם לד, כח).